

Observatorul din Iași – 90 de ani de la înființare

Înființarea observatoarelor astronomice din București (în 1908) și apoi din Iași (în 1913) face parte dintr-un proces mai amplu de modernizare a învățământului universitar și a cercetării științifice, proces impulsionat de **Legea Haret** din 1898 și care se va maturiza în condițiile social-politice și culturale din **România Întregită**.

Încă din momentul înființării în 1860 a **Universității din Iași**, în programa "secției științelor pozitive din facultatea de filozofie" sunt prevăzute și cursuri de mecanică și astronomie, dar catedrele aferente vor căpăta ființă mai târziu. Prin legea învățământului din 1864, care se pune în aplicare începând cu data de 25 febr. 1865, se creează **Facultatea de științe**, desprinsă din Facultatea de filozofie și având trei secții distincte: fizică, matematică și științe naturale; una din cele 12 catedre ale noii facultăți este cea de *geodezie teoretică și astronomie*. La 15 febr. 1865 este numit profesor titular al acestei catedre **Neculai Culianu**, care o va ocupa până în 1906, anul pensionării sale. N. Culianu trece licența în științe matematice la Sorbona, este atras de astronomie și de Observatorul din Paris, cunoaște aici și rămâne prieten pentru toată viața cu astronomul francez *Camille Flammarion*. N. Culianu este autor al unui *Curs de cosmografie* pentru liceu (două ediții, 1893 și 1902). Universitatea din Iași a primit, chiar din momentul înființării, de la *Societatea de Medici și Naturaliști din Iași* un bun instrument de observații astronomice, care aparținuse poetului moldovean *Costache Conachi* și pe care moștenitorii îl donaseră acesteia.

După înființarea Catedrei de astronomie (în 1864) au fost achiziționate și alte instrumente; ele au fost depozitate într-o cămăruță a vechiului local al universității încât nici nu puteau fi arătate studenților. Cu toate insistențele nu s-a reușit timp îndelungat obținerea fondurilor pentru construirea unui observator astronomic.

Constantin Popovici este licențiat al Facultății de științe din Iași (1900). Pleacă la Paris cu o bursă "Adamachi" unde obține din nou licența în matematici (1905) și apoi doctoratul la Sorbona (1908) în domeniul ecuațiilor diferențiale. În 1909 este numit la Catedra de geometrie analitică a universității ieșene, iar în 1910 este trimis în Franța pentru specializare în astronomie și documentare în privința construirii viitorului observator din Iași. Se reîntoarce și este numit în 1911 la Catedra de astronomie, geodezie și mecanică cerească, Universitatea din Iași.

C. Popovici este fondatorul Observatorului astronomic din Iași, amplasat pe dealul Copou; piatra de temelie a clădirii a fost pusă la 12 sept. 1912, iar recepția s-a făcut la mijlocul lui decembrie 1913.

C. Popovici este primul director al Observatorului (în perioada 1913-1937). Primele instrumente intrate în dotarea acestuia au fost cele provenite de la cabinetul de astronomie înființat de N. Culianu. Prin strădaniile lui C. Popovici și ale elevului și colaboratorului său, **Vintilă Șiadbei**, au fost achiziționate noi instrumente: o *lunetă meridiană*, un *ecuatorial Ressel*, două *cronometre* (pentru timpul mediu și cel sideral), un *fotometru Graff* și altele necesare procesului didactic.

În anul 1938 Catedra de astronomie este transformată într-o conferință iar C. Popovici se transferă la București. În perioada 1938-1944, **Vintilă Șiadbei** a suplinit conferința de astronomie.

Ca urmare a evacuării Observatorului, prilejuită de cel de-al doilea război mondial, o bună parte a aparaturii din dotarea acestuia s-a deteriorat sau a fost sustrasă.

În 1948 **Victor Nadolschi** ocupă prin concurs conferința de astronomie și devine directorul Observatorului din Iași, funcție deținută până în anul 1966. V. Nadolschi este un eminent continuator al lui C. Popovici și al lui V. Șiadbei. Acesta reorganizează și relansează activitatea și pune bazele *astronomiei fotografice* la Iași. V. Nadolschi achiziționează un *astrograf Zeiss* (1956), un *fotometru fotoelectric* (1959), un *ecuatorial Zeiss cotit* (1960), un *aparat pentru măsurat clișee* (1963), un *teodolit zenital Meopta* (1963) etc.

Începând cu anul 1966 activitatea didactică și de cercetare este coordonată de **Iulian Breahnă**, absolvent al Universității din București, secția de astronomie.

Din 1966 funcționează în cadrul Observatorului din Iași un *atelier de mecanică fină* și un *laborator electronic* necesare întreținerii și cercetării. A fost achiziționat un *orologiu cu cuarț* care, completat ulterior cu alte anexe, constituie și în prezent un cronograf digital de precizie.

În anul 1980 a fost achiziționat un *planetariu Zeiss* destinat învățământului astronomiei, care a fost instalat în incinta Universității din Iași. Studenții au astfel posibilitatea de a-și însuși mai ușor o multitudine de fenomene privind cinematica și dinamica sistemului planetar al Soarelui. Planetariul a atras până în prezent câteva mii de vizitatori.

Cu prilejul *eclipsei totale de Soare din 11 august 1999* s-a achiziționat un *astrograf CCD* (dispozitiv cu cuplaj de sarcină) de performanță și o *cameră Astrovid* pentru înregistrări continue de imagini.

În perioada 1951-1999, pe lângă Observator și prin grija personalului acestuia a funcționat o *stație seismică*. Observațiile efectuate de aceasta au pus în evidență două focare seismice: unul la circa 25 km dincolo de Prut și al doilea în zona Bârlad-Zorleni.

Activitatea de cercetare desfășurată pe lângă Observatorul din Iași s-a concretizat în peste 140 lucrări. **C. Popovici** a generalizat legea Newton-Coulomb prin considerarea unei forțe neconservative, rezultată dintr-o combinație a gravitației newtoniene cu presiunea luminii. **V. Șiadbei** obține rezultate noi privind traiectoriile meteorilor și cometelor și face observații asupra eclipselor de Lună și Soare, stabilind relații mai simple pentru calculul acestora. **V. Nadolschi** s-a preocupat de teoria statisticii grupurilor de pete solare, continuă tradiția observării eclipselor și are meritul de a fi pus bazele astronomiei fotografice la Iași. Abordarea unor teme din domeniul radioastronomiei s-a dovedit deosebit de dificilă, deși s-au depus eforturi susținute pentru crearea bazei materiale necesare unei astfel de cercetări.

Cu toate că de-a lungul timpului au fost de înlăturat multe dificultăți și obstacole, la Observatorul din Iași s-a reușit să se desfășoare o activitate care l-a făcut cunoscut în țară și în străinătate. Aceste afirmații sunt dovedite și de acordarea titlului de membru al *Uniunii Astronomice Internaționale* următorilor astronomi ieșeni: *Constantin Popovici, Vintilă Șiadbei, Victor Nadolschi și Iulian Breahnă*.

Redacția revistei